

שיחת הרב אביגדר נבנצל שליט"א לפרשת קרח תשס"א "לִפְנֵי שֵׁל רֵאשׁוּנִים כִּפְתָחוּ שֶׁל אוֹלָם"

לא עשה אפילו החצי ממה שעשה נבוכדנצר, לא היה "אישיות", אלא אדם הדיוט ופשוט, כפי שאמרו לו פפוס ולולינוס, וכנגד אדם שכזה אין הקב"ה פועל בדרך ניסית, גם אם הוא נושא את כתר הקיסרות של רומי. אמנם מיד לאחר שהרג טוריינוס את לולינוס ופפוס נהרג גם הוא עצמו באופן בלתי צפוי, כפי שמסופר שם בגמ', אבל בכל זאת: ניסים מיוחדים למעלה מדרך הטבע אין הקב"ה עושה שם כדי להציל את פפוס ולולינוס או כדי להנקם מטוריינוס. ומכאן, שאם כנגד קרח פועל הקב"ה באופן ניסי, הרי שאדם גדול היה.

גם מעצם הסיפור של קרח רואים שאדם גדול היה. הרי מאתים וחמישים איש הצליח למשוך אחריו, ולא סתם אנשים, אלא ראשי סנהדראות (רש"י בתחילת הפרשה), "נשיאי עדה, קראי מועד אַ נְשֵׁי שָׁם" (שם, ב) - שהיה להם שָׁם בכל העולם (סנה' קי, א). התורה הרי מעידה שהאנשים שבחר משה רבנו לסנהדרין, לא היו אמנם נבונים (עי' רש"י דברים א, טו), אבל היו "אנשים חכמים וידעים" (שם), ואם כל השופטים כך, ראשי סנהדראות שבהן על אחת כמה וכמה. ובל נשכח גם, שלא יחסית לדורנו נקראו חכמים, אלא יחסית לדורו של משה, שהיה דור דעה. אם גדולי עולם שכאלו נמשכו אחר קרח, הרי זו שוב הוכחה, שקרח אדם גדול מאד היה (וקושיית חז"ל "מה ראה לשטות הזו" ראויה אפוא להשאל לא רק על קרח, אלא על כל המאתים וחמישים איש שנמשכו אחריו. ומה שלא הקשו כן אלא על קרח, זהו מפני שלגביהם יש לתרץ שנתלו בקרח שהיה גדול מהם).

צריכים אנו א"כ להבין, שאסור לנו לתפוס את הרשעים שבתורה ב"מוחין דקטנות", אלא ב"מוחין דגדלות". ואם רשעים שבתורה כך, צדיקים שבתורה - על אחת כמה וכמה. הגמ' הרי מביאה (עירובין נג, א), שר' יוחנן אמר: "לִפְנֵי שֵׁל רֵאשׁוּנִים כִּפְתָחוּ שֶׁל אוֹלָם, ושל אחרונים כִּפְתָחוּ שֶׁל היכל, ואנו כמלא נקב מחט סידקית (רש"י: מחט שתופרים בה סדקי בגדים והוא דק ביותר)". ומסבירה שם הגמ': 'ראשונים' - רבי עקיבא, 'אחרונים' - ר' אלעזר בן שמוע (תלמידו של ר"ע). ו'אנו' - הרי זה דורו של ר' יוחנן (בעל המירא). פתחו של אולם היה ארבעים אמה גובה על עשרים אמה רוחב (מידות פ"ג מ"ז), כלומר: שמונה מאות אמות מרובעות. פי כמה זה ממלא נקב מחט סידקית? אינני יודע לזה תשובה מדוייקת כי אינני בקי כל-כך בתפירה, אבל ודאי שזה פי כמה וכמה אלפים. הפרש של דורות אחדים בין דורות התנאים לדורות האמוראים, וכבר נוצר הבדל של פי כמה אלפים בגודל לבם של גדולי אותם הדורות. אם

אמרו חז"ל: "קִרְחַת שֶׁפָּקַח הִיּהוּ, מַה רָאָה לִשְׁטוֹת הַזוֹ (להפיקר עצמו למיתה בגלל אותה מחלוקת)? - אלא עינו הטעתו. ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו: שמואל ששקול כנגד משה ואהרן... וכ"ד משמרות (לויה) עומדות מבני בניו, שכולן מתנבאין ברוח הקודש... אמר: אפשר הגדולה הזו עתידה לעמוד ממני ואני אובד אותה?!... לכך נשתתף לבא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולן אובדין ואחד פלט" (תנחומא קרח סי' ה', הובא ברש"י כאן טז, ז). וקשה: מנין לחז"ל שקרח פקח היה? הרי לא הביאו שום ראיה לכך שהיה פקח! אמנם ראה ברוח הקדש מה שראה, אבל דבר זה התחדש רק בתירון, ובשלב הקושיא לא ידענו זאת, וא"כ למה להניח שפקח היה, ולהקשות על סמך זה "מה ראה לשטות הזו"? נאמר שלא היה פקח, וממילא לא קשיא מידי! חושבני שהתשובה לכך היא, שחז"ל הניחו לדבר פשוט, שהתורה איננה עוסקת באנשים קטנים. על אנשים קטנים אין מה לספר, וה' גם לא יעשה בגלל חטאם נס גדול כזה, לפתוח את פי האדמה כדי שתבלעם. אנשים קטנים ממית ה' בדרך הטבע בצורה זו או אחרת, ואינו בורא "בריאה חדשה... להמית אותם במיתה שלא מת בה אדם עד הַנְּהָ" (רש"י שם, ל). מעצם העובדה שהתורה מדברת על קרח, ושה' עשה נס גדול כזה כדי להענישו, מוכרח אפוא שאדם גדול היה, ולא סתם אדם.

חז"ל הרי מביאים (תענית יח, ב): "כשבקש טוריינוס (קיסר רומי) להרוג את לולינוס ופפוס אָחִיו (רש"י: צדיקים גמורים היו) פְּלוּדְקָא, אמר להם: אם מְעֻמוֹ של חנניה מישאל ועזריה אתם, יבא אלקיכם ויציל אתכם מִיָּדִי, כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר. אמרו לו: (א) חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורין היו, וראויין היו לעשות להם נס, (ב) ונבוכדנצר מלך הגון היה, וראוי לעשות נס על ידו, ואותו רשע הדיוט הוא, ואינו ראוי לעשות נס על ידו". וקשה: וכי נבוכדנצר מלך הגון היה?! הרי רשע גדול היה! החרוב את ביהמ"ק, ועשה עוד הרבה מעשים גרועים שאינם מפורשים בתנ"ך, אך נמסרו לנו ע"י חז"ל (עי' שבת קמט, ב), הנביא אומר עליו שהוא יורד לגיהנם (ישעיהו יד, ט-טו), וחז"ל מכנים אותו ברוב מקומות "נבוכדנצר הרשע", איך יכולים לולינוס ופפוס לכנות מלך כזה בכנוי "מלך הגון"? התשובה היא, ש"מלך הגון" אין פירושו מלך צדיק, אלא מלך בעל שיעור קומה, "אישיות". אישיות שלילית, אבל אישיות. "מלך הגון" כזה, "ראוי לעשות נס על ידו", כלומר: כנגד אדם כזה מפעיל ה' את מערכת הנסים שלו. אבל טוריינוס, גם אם

לצייר לעצמו לא מליון שנות אור ולא מליארד שנות אור. גם הרבה פחות מזה איננו יכול לצייר לעצמו. ממילא, גם בהבדל ביניהם אין לו כל תפיסה. בדומה לזה, גם בגדלותם של חז"ל, וכל שכן של גדולי העולם שבתנ"ך אין לנו כל תפיסה. זהו אולי אחד הפירושים למה שנאמר לאברהם: "הבט נא השמימה וספור הכוכבים... פה יהיה זרעך" (בראשית טו, ה), כלומר: לא רק רבים כמו הכוכבים, אלא גם גדולים כמו הכוכבים. אתה רואה אמנם את הכוכב כקטנטן, אבל צריך אתה להבין שאפשר שהוא גדול פי כמה וכמה מהארץ, ואולי אף מן השמש. והרי אפילו את כדור הארץ אינני יכול להקיף במבטי השכלי, וא"כ ודאי לא את השמש, ולא את הכוכב שגדול פי כמה מהשמש. אומרים לך שחום השמש הוא בשיעור של כך וכך מליון מעלות צלזיוס. וכי שייך שיהיה לי ציור כלשהו בחום כזה? הרי אפילו להכניס את היד לתוך להבה של גפרור קטן אינני יכול, ואפילו תה חם אינני יכול לשתות, וא"כ ברור שלא שייך שיהיה לי איזשהו ציור בחום השמש. ואם יגידו לי שכוכב אחר עוד יותר חם, הרי בודאי ובודאי שלא שייך שיהיה לי שום ציור בחום הכוכב ההוא, וממילא גם בהבדל בין השמש לבין אותו כוכב לא שייך שתהיה לי איזו תפיסה. וא"כ, כך צריכים אנו להבין, שגם ביחס לגדולי הדורות אין לנו שום אפשרות להעריך את גדלם. אם איננו יכולים למדוד את גדלותו של מרן הרב אלישיב שליט"א, וודאי לא את הגר"א, א"כ אין לנו מה לדבר שאיננו יכולים למדוד תנאים ואמוראים. ולמעלה בקודש - על אחת כמה וכמה. אמנם צריך ללמוד את התנ"ך, שהרי נצטוונו ללמוד אותו, וצריך גם להסיק מסקנות - כפי כח כלי הקיבול שלנו - מדרכי אבות, מדרכי משה רבנו ואהרן הכהן ושאר גדולי עולם, וגם מכשלונותיהם, אבל לא לחשוב שאנו מקיפים אותם ומשיגים אותם. אין לנו שום השגה בענקים הללו, וכל מה שאנו משערים שהשגנו בהם איננו אלא דמיון בעלמא, כמו לדבר על כוכב אם הוא רחוק מליון שנות אור או מליארד שנות אור.

חז"ל אומרים: "שקל הכתוב שלושה קלי עולם כשלושה חמורי עולם" (ר"ה כה, ב). מי הם שלושה חמורי עולם? - משה אהרן ושמואל. ומי הם שלושה קלי עולם? - גדעון שמשון ויפתח (ע"ש). כשאדם לומד גמרא זו, עלול הוא לומר לעצמו: "נו, אז יפתח הוא מקלי עולם..." ח"ו להבין כך! כשחז"ל כינו את גדעון שמשון ויפתח "קלי עולם", לא היתה כוונתם לכנותם כך אלא ביחס למשה אהרן ושמואל שהם "חמורי עולם". אבל בעצם, גם אותם שלשה "קלי עולם" הם כוכבים הרחוקים מאתנו מרחק של מיליוני שנות אור, ודרגתם אינה נתפסת אצלנו כלל! זאת בעוד משה אהרן ושמואל - "חמורי עולם" - הם כוכבים הרחוקים מעמנו מליארדי שנות אור. הרי אפילו מרים ואהרן לא יכולים להשוות את עצמם למשה רבנו, כמו שהעידה התורה (במדבר יב), וא"כ גדעון שמשון ויפתח במדרגה

במשך כמה דורות הצטמק לבן של חז"ל פי כמה אלפים, קשה לתאר עד כמה קטן גדלו של לבנו אנו, המרוחקים מהם דורות הרבה. אמנם נכון הדבר, שככל שהדורות גדולים יותר כך גם ההפרשים בין דור לדור גדולים יותר, וא"כ בדורות האחרונים ההפרשים בין דור לדור קטנים הרבה יותר, אבל בכל זאת: אם האמוראים אמרו על עצמם שלבם הוא כמלא נקב מחט סידקית, והיחס בין דורם לדורות שהיו מעט לפנייהם הוא פי כמה אלפים, מה א"כ שיעור הלב שלנו? מה נאמר על עצמנו? הרי אין לנו כלל השגה בגדלות. הרי אפילו לחכמי דורנו איננו מגיעים. האם מישוהו מאיתנו יכול להשוות את עצמו לרב אלישיב שליט"א?! ודאי שלא! אין שום דמיון. וא"כ, איך נוכל לדבר על אנשים כמו הבית יוסף, כמו הרמ"א, כמו הגר"א? אין לנו שום תפיסה בגדלות שלהם. על החזון איש שעוד היה בדורנו, ושגם אני עוד זכיתי לראותו, ידועים כמה נסים שעשה בריפוי חולים ובדברים אחרים [שאלתי פעם את הרב זצ"ל: מספרים על החזון איש כל כך הרבה מופתים בעניני ריפוי חולים, האם ניתן להאמין לספורים הללו? אמר לי: כן. שאלתי אותו בנוגע לאדם אחר שגם עליו ספרו מופתים דומים, האם גם עליו ניתן להאמין למה שמספרים עליו? אמר לי: לא. שאלתי את הרב: מה ההבדל ביניהם? אמר לי הרב: החזון איש היה בעל תורה, ועם תורה אפשר לעשות מופתים. השני היה אולי צדיק, אבל לא היה גדול בתורה כמו החזון איש, ועל אדם שכזה אין להאמין שעשה מופתים]. ואם החזון איש כך, מה נאמר על גדולי הדורות הקודמים? הדורות הקודמים הרי היו גדולים פי כמה וכמה לאין שיעור. הג"ר חיים מוולוז'ין ז"ל היה תלמיד מובהק של הגר"א. ודאי שידע להעריך את הגר"א. שאלו אותו: האם היה הגר"א כמו האמוראים? - אמר: כהאמוראים ודאי שלא היה, ואף לא כהר"ף והרמב"ם. אך אולי היה כהרמב"ן. וי"א שאמר, שאף כהרמב"ן לא היה, אך אולי היה כהרשב"א (עי' 'אבי הישיבות' ח"א עמ' 55). עכ"פ כמו האמוראים ודאי לא היה. הגר"א, עם כל השכל העצום שלו, שאין מי שאינו מתפעל מגדלותו ומן ההקף שלו בכל חלקי התורה, בנגלה ובנסתר, לא הגיע למדרגת האמוראים, גם לא לאותם אמוראים שאמרו על עצמם שלבן הוא כמלא נקב מחט סידקית - כך מעיד עליו ר' חיים מוולוז'ין תלמידו. אם האמוראים שאמרו על עצמם שלבן היה כמלא נקב מחט סידקית - כך, מה נאמר על התנאים, עליהם נאמר שלבן כפתחו של אולם? ואם התנאים והאמוראים כך, מה נאמר על אישי התנ"ך, הנביאים והשופטים והמלכים? הרי אלו עומדים כבר במדרגה שונה לגמרי, שאין שום דמיון בינה לבין מדרגת התנאים והאמוראים. היום מדברים על מרחקים, מרחקים של כוכבים. אם מישוהו יאמר לנו שכוכב פלוני מרוחק מאיתנו מלייון שנות אור, וכוכב אחר מרוחק מאיתנו מליארד שנות אור. זהו הבדל גדול, פי אלף. האם תהיה לנו השגה בהבדל הזה? הרי אדם איננו מסוגל כלל

אָרַח, הַנְּשִׁי □ עֲקָבִי סוֹס וַיִּפֹּל רֶכְבּוֹ אַחֲרָיִךְ (בראשית מט, יז), אפילו במותו המית פלשתים יותר מאשר בחייו (שופטים טז, ל), וגם לאחר מותו המשיכו הפלשתים לפחד ממנו עוד עשרים שנה נוספות, כנגד עשרים שנה שפחדו ממנו בחייו (יר' סוטה פ"א ה"ח). חז"ל אומרים על שמשון, שהיה "דן את ישראל כאביהם שבשמים, שנאמר: 'דן ידין עמו כאחד' (רש"י: כיחידו של עולם, במשפט צדק) וגו' (בראשית מט, טז)" (סוטה י, א), קשה לומר מילים כאלה (מפני כבוד שמים), אבל כך אמרו חז"ל. על איש כזה כותבים שהיה בעל יצרים! א"כ יתכן בכלל שאני טוב ממנו, כי אני מתגבר על היצרים שלי והוא לא התגבר על היצרים שלו, כמו שאמר לי פעם יהודי אחד: "אני גדול מדוד המלך. מדוע? שכן דוד היה רוצח, ואני ב"ה לא הרגתי אדם מעולם. גם דברים שליליים אחרים עשה דוד, אשר אני אינני עושה אותם". אם כך, גם אני יותר צדיק מדוד. למה בכל זאת הקב"ה אומר: "ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים" (ישעיהו נה, ג)? למה לא אמר "חסדי אביגדר"? אינני יודע. זוהי באמת קושיא על הנביא. אולי יש לישיב בדוחק. ומדוע בכל זאת המשיח הוא בן דוד? כנראה שישנה איזו סיבה... לא מבינים על איזה אנשים אנו מדברים! אצל אנשים אלו, גם הטעויות שעשו נבעו מתוך שיקולים גבוהים העומדים ברומו של עולם (אם כי מוטעים), אין אלו אנשים שנמדדים בקנה המידה שלנו. אסור ללמוד את חז"ל ואת התנ"ך במוחין דקטנות שכאלו. גם השכל הקטן שלנו צריך להבין, שיש לנו עסק עם מוחין דגדלות. ממש כמו שאם מורה ישאל ילד מה גדלו של כוכב פלוני, והילד יקרב שתי אצבעותיו זו לזו ויאמר: "כך גדלו (כמרחק שבין שתי האצבעות), שהרי כך אני רואה אותו". כך אתה רואה אותו, מפני שאתה רחוק ממנו כל-כך! אם הייתי קרוב אליו, היית רואה את גדלו האמיתי. ואם היינו קרובים אל אותם ענקים רוח, היינו גם אנו רואים את גדלם האמיתי, והיינו מבינים את מעשיהם באופן אחר לגמרי מכפי שהם נראים למי שמתבונן בהם במבט שטחי, כאותו ילד המתבונן בכוכבים ממרחק רב כ"כ. גם לחמור שרואה רמב"ם יש קושיה על הרמב"ם. ואולם מהי קושייתו? קשה לו, מדוע הרמב"ם איננו טעים לאכילה... כך אנו מסתכלים על גדולי התנ"ך, וכאלה הן קושיותינו עליהם. באמת צריך להתפלל לקב"ה "והאר עינינו בתורתך", שנראה קצת במבט אמיתי מה זו תורה ומה הם גדולי התורה.

אגב הדברים הללו, רוצה אני להעיר במאמר המוסגר, שגם ספרים צריכים לכבד. קורה לפעמים שלא מכבדים כאן את הספרים. שמ"ם ספרים אחרים על חומשים, או ששמים חפצי חול על גמרות ועל שאר כתבי קודש, והרי אסור להניח דבר שבקדושה נמוכה על דבר שבקדושה גבוהה יותר, כל שכן דברי חול. לפעמים רואה אני שמשתמשים בגמ' כמקום לתליית עט. הגמרא איננה מתלה לעטים או בסיס לסרגל או משהו אחר

עוד יותר קטנה מהם - "קלי עולם". אבל לחשוב שיפתח היה איזה ראש שודדים ח"ו, איננו נכון. הרי גם על יפתח נאמר: "ותהי על יפתח רוח ה'" (שופטים יא, כט), אלא שלא היה באותה מדרגה כמו משה ואהרן ושמואל. יפתח גם לא היה נביא. גרעון למשל שג"כ נמנה בין שלושה קלי עולם, כן מדבר עם מלאכים (עי' למשל שופטים ו, יא-כב), ובכל זאת חז"ל מונים אותו בין "קלי עולם", כי לעומת משה רבנו הוא מקלי עולם. שמשון, אף הוא מקלי עולם, היה נזיר אלוקים, אשר עמוס הנביא מחשיבו כמדרגה המקבילה כמעט לנביא - "ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריהם לנזירים" (עמוס ב, יא), והנזירות ניתנה לו כדי שתהיה עליו קדושה עליונה, שיוכל להלחם בפלשתים לבדו, ללא כל סיוע מאחרים. לעומת כל שאר השופטים שנעזרים באנשי ישראל, זה ביותר וזה בפחות, ברק בעשרת אלפים (שופטים ד, י), גרעון בשלש מאות (שם ז, ז) ואחרים במספרים אחרים, שמשון נלחם בפלשתים יחיד, כפי שמציינים אנו בהושענות (להושענא רבה): "למען יחיד צוררים ה'ש, אשר מִרְחָם לנזיר הִקְדָּשׁ... הושע נא והושיעה נא...". הרי זה סימן שה' עמו. חוץ מההצלחה הצבאית כביכול שנעשתה לו בהכאת הפלשתים, זכה גם לנס פרטי, שנבקע עבורו מעין מים מלחי החמור, כדי שיהיה לו מה לשתות (שופטים טו, יט). אמנם בסופו נכשל עם דלילה, אבל אין זאת אומרת שאיננו גדול. גם גדולי עולם עלולים להכשל. גם אדם הראשון נכשל, ואפילו משה רבנו נכשל, "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלת ז, כ), וא"כ גם שמשון נכשל. וכי מותר לנו מפני כך לזלזל בו או בשאר הגדולים? איננו יודעים על מי אנחנו מדברים כשאנו מדברים על גדולי עולם אלה!

מדוע נתעוררתי לדבר על נושא זה? מפני שראיתי בספר אחד, פירוש על ספר שופטים שנכתב ע"י אחד הרבנים, דברים מבהילים הרעיון. לא קראתי את כל הספר ב"ה, אבל מן המעט שקראתי בו הספקתי לראות, שכתב על שמשון, שמצד אחד היה גבור גדול, אבל מצד שני נמשך אחרי תאוותיו ח"ו. וכן כתב שם, שמשון הוא דוגמא לכל מיני גבורים בדורות שלנו. א"א לחזור על הדברים. וכי איזה דמיון יש בין שמשון ובין גבורים בדורות שלנו? נכון שב"ה גם בדורות שלנו ישנם יהודים שמוסרים את עצמם על קידוש השם, ומוסרים את נפשם למען עם ישראל, ועל כך יבורכו. אבל להשוות לשמשון?! אין שום דמיון בינם לבין שמשון! שמשון הולך בדבר ה' יחיד נגד כל הפלשתים, ניתנת לו קדושה עליונה לשם כך, והיה יכול להצליח במלחמותיו בפלשתים במשך כל חייו, אלמלא דלילה שדלדלה את ליבו (סוטה ט, ב) והכשילה אותו ע"י אילוצים שונים נהיום מקובל להשתמש במילה 'אילוצים', שהיא מילה המופיעה במקום יחיד בתנ"ך - כאן אצל דלילה: "ותאלצהו" (שופטים טז, טז), אבל שמשון הוא קדוש בקדושה עליונה, יעקב אבינו מתנבא עליו: "יהי דן נחש עֲלֵי דרך שְׁפִיפֵן עֲלֵי

תקרא?! ודאי שלא על כך דבר יחזקאל. יחזקאל מדבר על דברים אחרים לגמרי. יחזקאל מדבר על הרוחניות של צור, על הרוחניות של צידון, כל אחת מאומות העולם יש לה אופי מסויים, והצד השלילי שבו יצטרך לבוא על תיקונו, ועל כך דברו ישעיהו ויחזקאל בנבואותיהם. כך צריך להסתכל על הגאולה, וכך צריך להבין את דברי הנביאים, שהם מדברים על דברים גדולים ונשגבים. כמו שחז"ל הבינו, שאם התורה מספרת על אדם אחד שהאדמה בלעה אותו, הרי שאין מדובר באדם פשוט אלא באדם גדול, כך צריכים אנו גם להבין, שגם יחזקאל וישעיה לא יכתבו פרקי נבואה בשביל לספר לנו שצה"ל יכבש שתי עיירות בינוניות בדרום לבנון, או שיהיו שם כמה ערבים פחות או יותר. צריך ללמוד את הנבואות ב"מוחין דגדלות", ולא ב"מוחין דקטנות".

יהי רצון שנזכה בעזרת ה' לתפוס את הגאולה ב"מוחין דגדלות", לא כ"עוד בולגריה אחת", אלא מתוך הבנה שגאולה היא מלכות בית דוד, מלכות שדבוקה בקב"ה, שמלך המשיח הוא "בעל חכמה יתר משלמה, ונביא גדול קרוב למשה רבינו" (רמב"ם הלכות תשובה פ"ט ה"ב), עם בית המקדש בנוי, ועם שם שמים שמתקדש. יתגדל ויתקדש שמייה רבא, שימלוך ה' לעולם אלקיך ציון לדור ודור, "ותמלך אתה ה' לבדך על כל מעשיך, בהר ציון משכן כבודך ובירושלים עיר קדשך", זאת הגאולה שאנו מצפים לה, במהרה בימינו, אמן!

כיו"ב. העט והסרגל יכולים לשרת אותי בלימוד הגמ', אבל הגמרא איננה יכולה להיות מתלה לעט או למשהו אחר. כמו כן רואה אני לפעמים שבחור רוצה לדחוף את חברו, להעיר אותו וכיו"ב. מה הוא עושה? לוקח את הגמרא, ובאמצעותה דוחף את חברו. כמו שאין לנו יחס מתאים אל האנשים שבגמרא, כך אין לנו יחס מתאים אל הגמרא עצמה. לענ"ד לא נכון גם להניח ספר כשראשו למטה ותחתיתו למעלה. כמו שספר תורה יש להעמיד כך ש"בראשית" תהיה למעלה והשורה התחתונה למטה, ולא להפך, כך גם ספרי קדש אחרים יש להקפיד לענ"ד שלא להעמיד כשראשם למטה. גם אדם הרי איננו רוצה שיעמידוהו עם הראש למטה, וא"כ גם בספרים לא נכון לנהוג כך.

כעין מה שדברנו לגבי היחס האישי התנ"ך, כך גם לגבי תפיסתנו את הגאולה. אסור להסתכל על הגאולה ב"מוחין דקטנות". מסופר על החפץ חיים, שכשהיתה הצהרת בלפור וכל העולם היהודי שמח על שעומדים לקבל את א"י, עמד החפץ חיים ובכה. ודאי גם הוא שמח שעם ישראל עומד לקבל שוב את א"י ושיהודים חוזרים לא"י, אבל יחד עם זאת - בכה. מדוע? אמר הח"ח: בשביל זה סבלנו אלפים שנה, בשביל שתהיה עוד בולגריה אחת? (בולגריה היתה החלשה ביותר מכל המדינות שהשתתפו אז במלחמת העולם הראשונה) הרי אין זו הגאולה המוכתרת לנו, שיהיה עוד צבא אחד, עוד דגל אחד ועוד המנון אחד. גם לבולגריה יש צבא ודגל והמנון, והיום גם כך וכך גדודי צבא וטנקים (אז עוד לא היו לה), אבל גאולה - אין כאן. לא זוהי הגאולה שבשבילה העביר אותנו הקב"ה את כור הברזל של אלפים שנה. הקב"ה ייעד אותנו לדברים הרבה יותר נשגבים: לקידוש השם בעולם, לתקן עולם במלכות ה', לא בשביל דגל והמנון וצבא. אם צריך צבא - שיהיה צבא, אבל לא זו התכלית, ולא זו הגאולה. הגאולה איננה נמדדת בשטחים. נכון שא"י קדושה, ולדעתי אסור לתת ממנה שטחים לערבים, ובכל זאת לא זאת היא הגאולה. גאולה צריכה להימדד ברוחניות, בהקמת כוללים וישיבות, בהחזרת עם ישראל כולו ללימוד תורה וליראת שמים, שנזכה לראות ביהמ"ק ועבודה קורבנות, כהן גדול ומלך מבית דוד, זוהי הגאולה, והשאר - איננו גאולה. השאר הוא אולי, במקרה הטוב, הכנה לגאולה. כשצה"ל כבש את צידון (במלחמת שלום הגליל), התבטא מי שהתבטא, שהנה מתקיימת בזה הנבואות של יחזקאל על צור ועל צידון (יחזקאל כח). האם זוהי משמעות נבואתו של יחזקאל, שצה"ל יכבוש שתי עיירות קטנות בדרום לבנון?! האם בשביל זה למדו יהודים במשך אלפים שנה בספר יחזקאל את הנבואות על צור וצידון, כדי לדעת שצה"ל יכבוש שתי עיירות קטנות, אשר בינתים הספיק כבר לפנות אותן ולסגת מהן? הרי נבואה שלא הוצרכה לדורות לא נכתבה (מגילה יד, א), ומה צורך בידיעה מראש של דבר כזה? האם ידיעת פרט זה "נבואה שהוצרכה לדורות"